

Framtidens idrottshall

– Fler funktioner och mer aktivitet för pengarna

Daniel Glimvert, projektledare Framtidens idrottshall, Svenska Gymnastikförbundet

Bakgrund

Det finns i dag en stor efterfrågan på fler idrottshallar på många platser i Sverige, framför allt i våra tillväxtregioner. Avsaknaden av hallar begränsar många idrottsföreningars möjlighet till träning. Det ger även dåliga förutsättningar för skolämnet idrott och hälsa att uppfylla läroplanen, vilket resulterar i en begränsning av en av grundpelarna inom folkhälsan. En stor del av dagens hallar tillkom under andra halvan av 1900-talet, under en period då mycket av den samhällsservice vi har i dag formades och byggdes. Dessa byggnader är i många fall tekniskt uttjänta och omoderna, eller inte längre ändamålsenliga. Och även om byggandet av idrottshallar har ökat de senaste åren, ökar föreningar och skolors behov av idrottshallar i samma takt. Som exempel finns det siffror på att mer än 1 000 skolor behöver byggas de närmsta tio åren, och till dem en stor mängd idrottshallar.¹⁰²

Med det som utgångspunkt tog basketboll-, gymnastik-, handboll-, innebandy- och volleybollförbunden initiativ till konceptet *Framtidens idrottshall* för att reformera synen på en modern idrottshall. Tillsammans med White arkitekter inleddes ett samarbete för att ta fram ett koncept för hur framtidens moderna idrottshall för idrott och skola skulle kunna se ut.

Syftet med projektet var att skapa ett koncept med en ny norm för hur idrottshallar skulle kunna byggas i framtiden. En modern idrottshall ska kännetecknas av yt- och volymeffektivitet samt flerfunktionalitet. Eftersom det är stor brist på idrottshallar behöver de som byggs vara effektiva både till yta och volym, för att kunna rymma så många aktiviteter och utövare som möjligt. Den moderna hallen strävar också efter flerfunktionalitet, det vill säga att så många ytor som möjligt i anläggningen med fördel ska ha flera olika funktioner. Rörelseförståelse och rörelseglädje ska även präglade hela anläggningen, inte bara idrottsytan i hallrummet. Det är något som ska triggas hos besökarna redan i entrén.

¹⁰² Svenska Gymnastikförbundet m.fl. (2020). *Framtidens idrottshall*, s. 5.

Den idrottshall som beskrivs i konceptet ska i första hand kunna användas för träning inom respektive idrott, och för skolornas undervisning i idrott och hälsa. Anläggningen ska även kunna användas till tävling på lägre nivåer inom respektive idrott. Detta projekt omfattar alltså inte en arena för tävlingar på högre nivåer, med de krav på läktare och dylikt som kommer med dem.

Konceptet har inte haft som mål att leverera en komplett typlösning eller en ritning. Det fokuserar på grundläggande värden och mål, och beskriver genom olika funktioner hur dessa kan omsättas i en byggd miljö. Materialet beskriver flera olika rum och funktioner men utan att föreslå en optimal kombination av dessa. Syftet är i stället att se till de lokala behoven i varje projekt, och att ha som mål att låta så många rum och funktioner överlappa varandra så att flerfunktionalitet och volymeffektivitet uppnås, och därmed även kostnadseffektivitet.

En bred kunskapsinhämtning har varit en viktig del i arbetet med att ta fram konceptet *Framtidens idrottshall*. Den viktigaste gruppen att få in kunskaper från har varit barn och ungdomar, det vill säga de huvudsakliga slutanvändarna av idrottshallarna. Ett stort antal uppsökande dialoger och djupintervjuer av flera olika målgrupper, brukargrupper, intressenter och specialister genomfördes under arbetet.

Samarbete mellan fem specialidrottsförbund

Många gånger är Riksidrottsförbundet (RF) en för bred organisation, samtidigt som ett enskilt specialidrottsförbund (SF) för litet för att göra skillnad i vissa frågor. Frågor som rör olika anläggningstyper är ett sådant exempel. Förhållandevis många specialidrottsförbund anslutna till RF använder idrottshallar, men inte en majoritet av förbunden. Därför kan RF av naturliga skäl oftast inte driva frågor som specifikt rör idrottshallar. Ett enskilt förbund kan heller inte driva frågor som rör idrottshallar, eftersom fler idrotter och andra verksamheter ofta ska samsas på samma ställe. Förbunden är också många gånger för små för att kunna ha anställda som arbetar med anläggningsrelaterade frågor.

Gymnastikförbundet såg, som så många andra förbund, ett behov av att uppdatera synen på vad en idrottshall är och hur en sådan kan se ut, men hade inte möjlighet att driva frågan helt själva. Därför undersökte vi vilka förbund som i störst utsträckning bedrev verksamhet i idrottshallar. En klar majoritet av alla föreningsaktiviteter i idrottshallar bedrevs inom förbunden för basketboll, gymnastik, handboll, innebandy och volleyboll. Det blev då naturligt att söka ett samarbete med övriga fyra förbund, och efter några möten kunde ett samarbete formaliseras och projektet startade.

Det finns flera likheter mellan verksamheterna i några av dessa förbund, men även stora olikheter. Ett samarbete där man behöver kompromissa är inte alltid lätt att skapa. Då samtliga förbund insåg hur viktigt det är att uppdatera synen på idrottshallens roll blev det ändå självklart att samarbeta. Vissa delar kunde förbunden dock inte komma överens om. Dessa delar fick därmed uteslutas ur projektet. I slutänden var det viktigast att *Framtidens idrotts hall* blev ett koncept för en bättre idrotts hall än dagens hallar för samtliga förbund.

Det var flera andra förbund som visade intresse för att vara en del i projektet, men det var tillräckligt svårt att enas och få till möten med personer från fem olika förbund. Samtidigt var det viktigt för projektet att skapa ett koncept som inte bara skulle fungera för verksamheten inom dessa fem förbund, utan även för andra föreningar och framför allt för skolan.

Kunskapsinhämtning avgörande för ett bra koncept

För att få fram ett så bra koncept som möjligt gjordes en upphandling av en arkitektfirma som skulle ta fram konceptet i samarbete med förbunden. I upphandlingsunderlaget trycktes det på vikten av att inhämta kunskap från ett flertal målgrupper som bedriver verksamhet i idrotts hallar – främst från föreningsliv och skola, men även målgrupper som i dag inte är så väl representerade i idrotts hallar. White arkitekter presenterade ett bra arbetssätt och vann upphandlingen.

Kunskap inhämtades från olika fokusgrupper bestående av barn och ungdomar (i gymnasieåldern) inom och utanför idrottsrörelsen, mammor från stadsdelen Vårberg i södra Stockholm, idrotts lärare samt förbundsrepresentanter. Dessutom intervjuades flera experter på området, till exempel en idrottsexpert på Sveriges Kommuner och Regioner, en anläggningsexpert på RF, en projektledare för rörelsesatsningen i skolan från RF, representanter från kommuner, danska experter från Lokale og Anlægsfonden, experter på parasport samt experter på idrotts hallsutrustning. Utöver detta fick projektet in nästan 2 000 svar på en enkät som skickades ut till föreningar inom de samarbetande förbunden.

Under kunskapsinhämtningen framkom det tre tydliga problem med dagens idrotts hallar:

1. Brist på idrotts hallar, svarade samtliga målgrupper.
2. Dåligt utrymme för samling och uppvärmning, ansåg främst tränare.
3. Hallarna är oftast i dåligt skick, tyckte barn, ungdomar och föräldrar.

Barnen uttryckte att en idrotts hall ska vara en plats för utforskande, glädjefylld rörelse och gemenskap. Det ska finnas plats att göra läxor, värma eller köpa mat

där, och att hallen skulle kunna vara som en fritidsgård för barn i fler åldrar (många fritidsgårdar har en nedre åldersgräns på 13 år). Att många människor rör sig in och ut från en hall uppfattar barnen som något positivt och spännande. De ansåg också det vara viktigt att inte alltid behöva vara en del av den fysiska aktiviteten, utan att ibland även kunna betrakta aktiviteterna från sidan.

När barnen hänger med sina vänner, både före och efter träning, önskar de ha möjligheter till lekträning. Det kan vara fysiskt utmanande lekplatser för äldre barn, som samtidigt skulle utgöra spännande mötesplatser – en kombination av lek, träning och samvaro. De önskar även aktiverande platser med möjligheter för andra idrottsinslag, men också avkopplande platser.

Även ungdomar (vill att det ska finnas platser för att göra läxor, äta och återhämta sig ordentligt, då många av dem har träningstider som gör att de kommer hem sent på kvällen. De vill också ha ytor där de kan röra på sig, men till skillnad från barnen önskar de platser för spontanträning av den egna idrotten, att kunna ”nöta” före och efter huvudträningen för att utvecklas ännu mer.

De vill även ha plats för varierad fysisk träning och rehabiliteringsträning i närheten av själva hallrummet, gärna så att man kan se emellan, för att kunna känna sig som en del i gänget när de rehabiliteringstränar.

Omklädningsrum är ofta obehagliga, anser ungdomarna. De är bristfälligt städade och har toaletter utan papper och tvål. De upplevs också som kala och hårda, med hög ljudexponering. Ofta ser man rakt in i omklädningsrummet när dörren öppnas, vilket skapar en stressfylld känsla. Av dessa anledningar väljer de sällan att byta om i idrottshallen.

I samtal med ungdomar som i dag står utanför idrottsrörelsen framkommer att de behöver ta sig över många mentala trösklar för att komma in i idrottshallarna, till exempel pressen att behöva överprestera för att duga och få vara med. De tycker att en idrottshall borde vara mer som en fritidsgård, dit de kommer för att träffa sina vänner, spela pingis och bara hänga, utan krav på föransökan. Om det vore möjligt kan steget in i själva hallrummet och kanske in i föreningslivet bli mindre.

Idrottslärare trycker på vikten av att det finns gott om bra klassisk utrustning som är lätt att plocka fram och bort. De vill också att det kompletteras med annan utrustning, som även den lockar och utmanar till rörelse men samtidigt känns modern, med inslag av till exempel parkour och klättrvägg. Idrottslärarna menar också att hela hallen ska locka till rörelse och utmana rörelseförståelse: trappor kan vara utmanande ”likt lustiga huset, men utan att de rör sig” och all yta för för-

flyttning kan vara lekfullt utformat för att skapa rörelseglädje och rörelse hela vägen in till hallrummet.

Hallar som de är utformade i dag främjar de barn och ungdomar som tar plats och trivs i prestationsmoment. Men en hall för skolan ska locka även de som inte gillar prestation som motiv till att röra sig.

Utmaningar och behov

Behovet av idrotthallar i Sverige är stort, men geografiskt och funktionellt diversifierat. I landsbygds- och mindre kommuner pratas det ofta om att det snarare finns ett behov av modernare hallar, i stället för fler. I städer är det ofta både ett behov av modernare hallar och ett behov av fler hallar.

Utvecklingen av antalet idrotthallar är svår att följa, men det sägs att det byggdes många hallar på 1970-talet. Enligt Sveriges Kommuner och Regioners anläggningsrapport har det skett en viss ökning av idrotthallar sedan 1990, men den är ganska sparsam.¹⁰³ Samtidigt har Sveriges befolkning ökat med 28 procent sedan 1970. Antalet barn och unga har dock inte ökat lika mycket. De allra flesta idrotthallarna används både av idrottsrörelsen och skolan. Hur många aktiva det finns inom idrottsrörelsen finns det ingen tillförlitlig statistik på, däremot kan vi se att antalet skolelever i grundskolan har ökat med 23 procent sedan läsåret 1993/94.¹⁰⁴

De första idrotthallarna i Sverige var främst till för gymnastik, och var då i huvudsak utformade för den verksamheten. De började uppföras i slutet av 1800-talet. Under 1930- till -50-talen introducerades handbollen i Sverige, vilket påverkade hur idrotthallarna utformades framöver. Under 60- och 70-talen började sporterna basketboll och volleyboll växa i Sverige, och på 80- och 90-talen innebandyn, vilket genererade ytterligare nya dimensioner och önskemål på hur idrotthallar borde utformas.

På senare år har idrottsrörelsen utvecklats med ännu fler hallidrotter och allt fler bedriver verksamhet året runt. Det gör att trycket på ett större antal idrotthallar har ökat. Utvecklingen har dock inte enbart medfört ett behov av fler idrotthallar. Dagens idrotthallar ska även kunna användas till en stor mängd olika idrotter och aktiviteter.

Även ämnet idrott och hälsa i skolan har utvecklats från att ha utgått från gymnastik till att omfatta olika idrotter och lekar. I dag innehåller skolämnet inte bara

¹⁰³ Sveriges Kommuner och Landsting (2016). *Anläggningar för kultur, idrott och fritid 2014*. Rapport; Sveriges Kommuner och Regioner (2020). *Anläggningsrapporten 2019*. Rapport.

¹⁰⁴ Skolverket (2022). "Statistik". Webb sida.

praktiska utan även teoretiska moment. Alla elever ska i dag genom ämnet idrott och hälsa ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att röra sig allsidigt i olika fysiska sammanhang, planera, praktiskt genomföra och värdera idrott och andra fysiska aktiviteter utifrån olika synsätt på hälsa, rörelse och livsstil, genomföra och anpassa utvistelser och friluftsliv efter olika förhållanden och miljöer, förebygga risker vid fysisk aktivitet samt hantera nödsituationer på land och i vatten.¹⁰⁵

För att idrottshallarna ska kunna möta den diversifierade föreningsidrotten och ämnet idrott och hälsas behov behöver de utformas med många olika funktioner. Samtidigt behöver de vara attraktiva, så att alla känner sig välkomna och får en känsla av att vilja röra på sig. Ofta är mark och ekonomiska resurser begränsande faktorer vid uppförande av nya idrottshallar. Därför har vi i detta projekt försökt att visa vilka funktioner en modern idrottshall bör ha, och hur man kan kombinera en eller flera funktioner i varje rum för att kunna minska den totala ytan som behövs.

I Sverige är det kommunerna som äger och uppför de flesta idrottshallarna. Det gör att det är politiska beslut och prioriteringar som styr om och hur många idrotts-hallar som uppförs. Många gånger prioriteras idrotts-hallar ned när nya områden planeras, och då blir de fastigheter där det inte går att uppföra bostäder tillgängliga för idrotts-hallar. Detta gör att kostnaderna för uppförandet av hallar ökar. Tillsammans måste vi se till att utforma idrotts-hallar smartare, så att nyttjandet kan maximeras. Det gör man genom att ge varje utrymme flera funktioner och utnyttja ytan och volymerna i idrotts-hallen maximalt.

Men varken politiker eller tjänstemän i kommunerna har den kunskap som krävs för att kunna utforma ändamålsenliga idrotts-hallar. Det har även visat sig att många arkitekter och liknande också saknar den kunskapen. Konceptet *Framtidens idrotts-hall* ska då kunna fungera som ett underlag till de som planerar, beslutar och uppför idrotts-hallar, för hur man kan utforma ändamålsenliga sådana.

Idrottens utveckling har medfört att det ibland finns behov av mer specialiserade anläggningar riktade mot tävlingsidrotten. *Framtidens idrotts-hall* ska inte möta dessa behov och inte ersätta de anläggningarna, utan ska ses som ett komplement. *Framtidens idrotts-hall* ska få fler att vilja vara fysiskt aktiva och idrotta samt vara en plats för mängdträning inom många idrotter och skolverksamhet.

¹⁰⁵ Skolverket (2022). "Idrott och hälsa". Webbsida.

Vad är då *Framtidens idrottshall*?

Konceptet utgår från ett antal funktioner, där två eller flera bör kombineras i samma rum för att skapa en volymeffektiv och flerfunktionell idrottshall. På så sätt kan man få till mer aktivitet och ett bättre nyttjande av idrottshallen, det vill säga att man får mer aktivitet för pengarna.

Redan i entrén ska det finnas ett rikt innehåll som skapar en lust att röra på sig. Golv och väggar bör förses med utrustning som utmanar besökaren och lockar till lek och rörelse. Entrén är också den givna mötesplatsen och därför behöver det där finnas plats för samvaro och möten, samt platser där man kan göra läxor och äta.

I idrottshallar finns det många gånger stora korridorer som oftast bara är ”död” yta, som inte går att använda till något annat än att transportera sig från rum till rum. Det blir många kvadratmeter i en idrottshall som inte går att utnyttja till idrottshallens ändamål. Genom att göra korridorerna lite större och smartare utformade kan dessa däremot nyttjas till annat, som till exempel uppvärmning och nedvarvning. Detta gör att tiden som behöver bokas upp i själva hallrummet kan minska och anläggningen kan nyttjas bättre.

Hallrummet är idrottshallens hjärta och här bör det finnas plats för både regelstyrd och friare idrott och rörelse. Genom en smartare utformning kan man få in båda dessa aspekter, som är så viktiga för att kunna stimulera flera olika målgrupper till fysisk aktivitet. Genom att göra hallrummet lite större än vad som är standard i dag kan man maximera antalet som kan nyttja hallen. I konceptet presenteras ett hallmått som kan rymma betydligt fler samtidigt utövare.

Idrottshallar kräver många gånger en rejäl takhöjd, vilket ger en stor volym. Oftast nyttjas inte volymen i hela hallen, därför behöver man tänka mer tredimensionellt när man utformar idrottshallarna. Kan man exempelvis använda väggar och tak bättre, eller lägga in en andra våning, ett entresolplan, i delar av hallrummet? *Framtidens idrottshall* presenterar några förslag på hur man kan utnyttja hallrummets volym på ett mer effektivt sätt.

Det bör även finnas generösa flerfunktionella ytor vid sidan av huvudplanerna. En frizon som inte inkräktar på den regelstyrda idrottsytan, utan i stället stödjer den. Det bör finnas flera rum för olika typer av rörelse, alltifrån styrketräning till rum för enklare lek och rörelse. Det behöver även finnas rum för till exempel teori-genomgångar, lektioner och planering. Tanken är dock att det inte behöver vara separata rum. Det går att designa ett rum så att det kan användas både för rörelse och mer stillsamma aktiviteter.

Omklädningsrum är något som alltid behövs i en idrottshall, men som normalt har en låg nyttjandegrad. Genom att tänka till i designfasen kan man kanske använda ett omklädningsrum till annat när det inte behövs som just omklädningsrum. Då kan de så klart inte vara så kala och ogästvänliga som de ofta är i dag.

Ofta byggs det in läktare i idrottshallarna för att det finns behov av åskådarpplatser, inte bara till större tävlingar och matcher utan även för ungdomscuper. Nyttjandet av dessa läktare är detta till trots försvinnande lågt. Därför ser vi inte att det bör finnas större fasta läktare som tar upp mycket plats och volym i *Framtidens idrottshall*. De platser för publik, pauser och genomgångar för de aktiva som krävs behöver planeras så att de kan nyttjas bättre. I konceptet finns det ett flertal förslag på hur man kan tänka kring åskådningsplatser. Man kan till exempel skapa en balkong där föräldrar kan stå eller sitta och titta på sina barn som tränar. Kanske kan de till och med genomföra någon fysisk aktivitet där, samtidigt som de tittar på barnens aktiviteter.

Konceptet öppnar alltså för flera nya tankar om vad som behövs i en modern idrottshall och hur man kan kombinera dessa funktioner i samma rum. Med fördel kan man se om de går att kombinera med andra verksamheter, såsom olika kulturaktiviteter. Allt för att kunna få upp nyttjandegraden av de idrottshallar som byggs i framtiden.

Projektets spridning

Konceptet har fått en bra spridning både i Sverige och internationellt. Vid den första presentationen var nästan 1 000 personer anmälda till webinariet. Därefter har konceptet presenterats på flertalet konferenser, i sammanhang som riktar sig mot skolor liksom idrott. Många kommuner har visat intresse, men det är än så länge för tidigt att kunna presentera ett färdigt koncept.

Även om projektet endast finns tillgängligt på svenska har det fått en del uppmärksamhet internationellt. Bland annat har Norges teknisk-naturvetenskapliga universitet lyft det på sin webbsida "Gode idrettsanlegg". Det har även presenterats för en internationell expertgrupp på idrottshallar i organisationen International association for sport and leisure facilities.

Finansiering

För att finansiera projektet sökte Gymnastikförbundet ett bidrag från Riksidrottsförbundet, och blev beviljat totalt 850 000 kr ur dess stöd till speciella anläggnings-satsningar. Samtliga förbund finansierade själva främst kostnader för personals

arbetstid, men tillförde även knappt 100 000 kr av egna medel. Till det gick även White arkitekter in med 150 000 kr genom sitt White research lab, då de ansåg att projektet föll inom ramen för företagets forskning och utveckling. Förbunden såg det som väldigt meriterande att uppdragstagaren ville bli delfinansiär i projektet.

Referenser

Skolverket (2022). "Statistik". Webbsida.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik>. (Hämtad januari 2022.)

Skolverket (2022). "Idrott och hälsa". Webbsida.

<https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr11-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet?url=1530314731%2Fcompulsorycw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRGRIDR01%26tos%3Dgr%26p%3Dp&sv.url=12.5dfee44715d35a5cdfa219f>. (Hämtad januari 2022.)

Svenska Gymnastikförbundet m.fl. (2020). *Framtidens idrottshall: Konceptprogram för Framtidens idrottshall*.

https://whitearkitekter.com/se/wp-content/uploads/sites/3/2020/08/Framtidens-idrottshall_WhiteArkitekter_200814.pdf /. (Hämtad januari 2022.)

Sveriges Kommuner och Landsting (2016). *Anläggningar för kultur, idrott och fritid 2014*. Rapport.

<https://skr.se/download/18.45167e4317e2b341b24b867e/1642763082259/7585-459-5.pdf>. (Hämtad januari 2022.)

Sveriges Kommuner och Regioner (2020). *Anläggningsrapporten 2019: Idrott och fritid*. Rapport.

<https://rapporter.skr.se/anlaggningsrapporten-2019---idrott-och-fritid.html>. (Hämtad januari 2022.)